

Instrukcja do ćwiczeń laboratoryjnych z Podstaw Konstrukcji Maszyn

1. Temat: Badanie wytrzymałości połączeń rozłącznych (połączenia kołkowe i właczane)

Część 1: Badanie wytrzymałości na ścinanie połączeń kołkowych

2. Cel ćwiczenia:

- badanie połączeń kołkowych na ścinanie.
- doświadczalne wyznaczanie wytrzymałości doraźnej materiału kołka na ścinanie.

3. Opis stanowiska:

- 3.1 Stanowisko pomiarowe składa się z maszyny wytrzymałościowej (zrywarki), z rejestratora, oprogramowania komputerowego. Zdjęcie stanowiska pomiarowego przedstawiono na rys. 1.1.
- 3.2 Do badań używa się połączenia kołkowego z kołkami walcowymi wykonanymi ze stali St3, miedzi oraz aluminium, przedstawionego na rys. 1.2.

4. Przebieg ćwiczenia

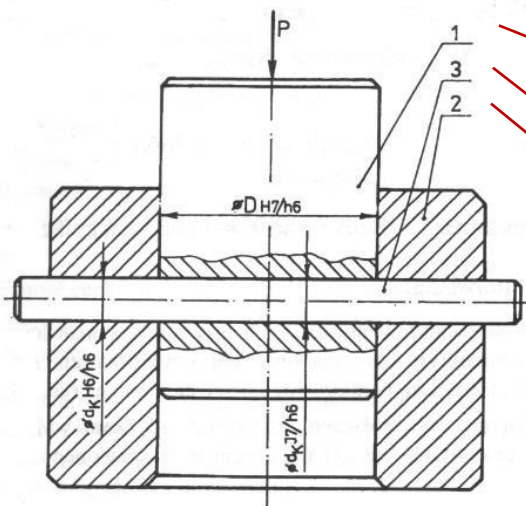
- 4.1 Dokonać pomiaru odpowiednimi sprawdzianami średnicy d_k kołka (3) oraz średnicy D sworznia (1) i średnicy otworu w tulei (2) jak na rys. 1.3.
- 4.2 Przed przystąpieniem do badań wykonać po jednym połączeniu kołkowym jak na rys. 1.2 a), stosując kołki z materiału St3, miedzi i aluminium.
- 4.3 Tak wykonane połączenie ustawić na podstawie maszyny wytrzymałościowej centrycznie jak na rys. 1.2 b).
- 4.4 Następnie zbliżyć ruchomą podstawę maszyny wytrzymałościowej, aż do zetknięcia się ze sworzniem.
- 4.5 Założyć osłonę bezpieczeństwa.
- 4.6 Rozpocząć obciążanie, aż do ścięcia kołka.
- 4.7 Odczytać wartość P siły ścinającej na rejestratorze lub na monitorze komputera.

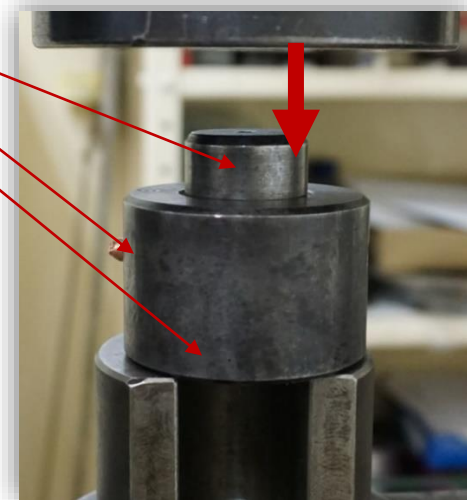
Rysunek 1.1. Stanowisko pomiarowe

Rysunek 1.2 Badane kołki

a)

b)

Rysunek 1.2

a) połączenie kołkowe 1- sworzeń, 2- tuleja, 3-kołek, b) ustawienie próbki

4.8 Czynności powyższe powtórzyć dla każdego materiału kołka, a wartość siły P wpisać do tabeli wyników. Po skończonych badaniach pozostałość kołków wybić z tulei i sworznia.

Nr próbeki	Mierzona siła P [N]		
	Stal St3	Miedź	Aluminium
1			
2			
...			
n			
Wartość średnia siły $\bar{P}$			

5. Opracowanie wyników badań

Uwaga: Statystycznego opracowania wyników dokonać po przeprowadzeniu ćwiczenia przez wszystkie zespoły lub na podstawie danych podanych przez prowadzącego.

5.1. Obliczyć średnią wartość siły ścinającej kołek wzorem:

$$\bar{P} = \sum_{i=1}^n \frac{P_i}{n}$$

5.2 Ponieważ próbka statystyczna nie jest generalną odchylenie standardowe siły ścinającej kołek obliczamy według wzoru (ocena dyspersji):

$$S_p = \sqrt{\frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (P_i - \bar{P})^2}$$

5.3 Obliczyć średnią wytrzymałość doraźną materiału kołka na ścinanie:

$$\bar{R}_t = \frac{\bar{P}}{2 \cdot F} = \frac{2 \cdot \bar{P}}{\pi \cdot d_k^2}$$

5.4 Obliczyć odchylenie standardowe wytrzymałości doraźnej materiału kołka na ścinanie:

$$S_{R_t} = \frac{S_p}{2 \cdot F} = \frac{2 \cdot S_p}{\pi \cdot d_k^2}$$

5.5 Obliczyć współczynnik zmienności empirycznej wytrzymałości doraźnej materiału kołka na ścinanie wzorem:

$$V_{R_t} = \frac{S_{R_t}}{R_t}$$

5.6 Obliczyć minimalną i maksymalną wytrzymałość materiału kołka ścinanie według zasady trzech sigma:

$$R_{tmin} = \overline{R_t} - 3 \cdot S_{R_t}$$
$$R_{tmax} = \overline{R_t} + 3 \cdot S_{R_t}$$

Sprawozdanie z Części 1 musi zawierać:

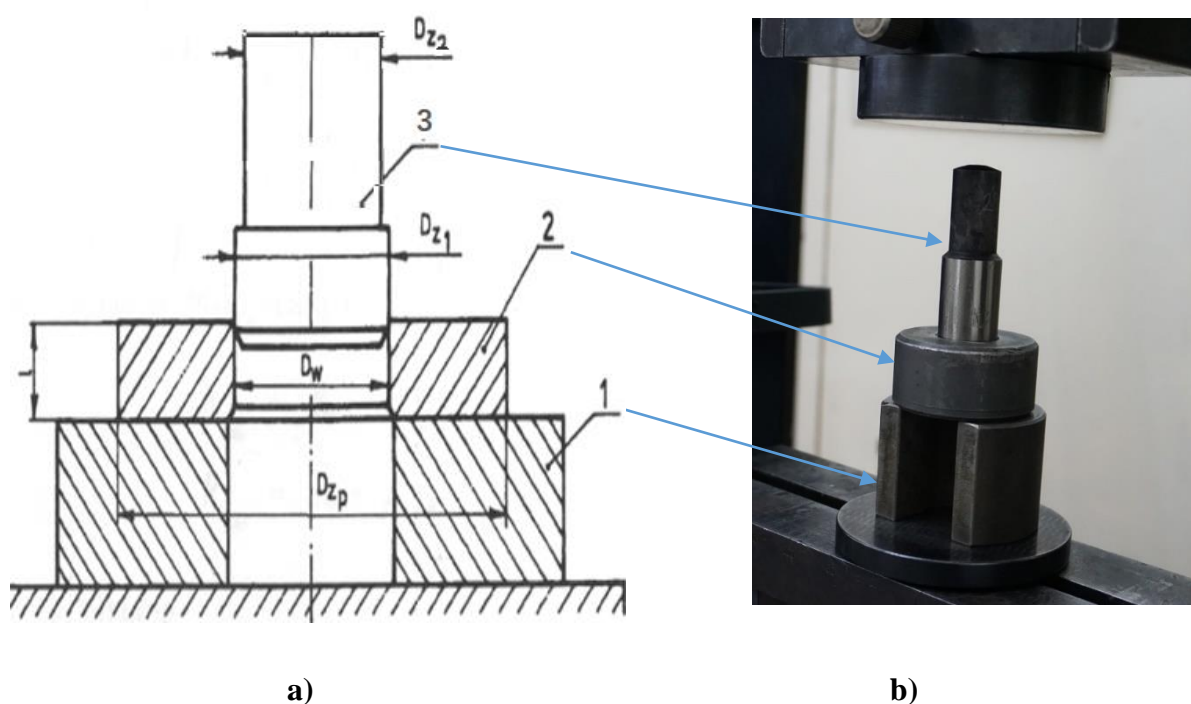
1. Temat ćwiczenia.
2. Cel ćwiczenia.
3. Przebieg ćwiczenia (własnymi słowami opisać co, w jaki sposób i na czym badano).
4. Otrzymane wyniki w postaci tabeli: wartości siły P, średnia wartość siły ścinającej kołek oraz minimalna i maksymalna wytrzymałość materiału kołka na ścinanie dla trzech badanych materiałów.
5. Statystyczne opracowanie wyników badań.
6. Wykres, otrzymany na podstawie otrzymanych danych.
7. Wnioski.

Część 2: Badanie połączeń wtlaczanych

2. Cel ćwiczenia: Badanie nośności połączeń wtlaczanych

1. Opis stanowiska

- 3.1 Stanowisko pomiarowe składa się z maszyny wytrzymałościowej (zrywarki), z rejestratora, oprogramowania komputerowego. Zdjęcie stanowiska pomiarowego przedstawiono na rys. 1.1. w części 1 ćwiczenia.
- 3.2 Do badań użyć kompletu składającego się z jednostopniowego sworznia (3) i pierścienia o odpowiedniej średnicy zewnętrznej, przedstawionego na rys. 2.1.

Rysunek 2.1.

- a) Złącze wtlaczane: 1- podstawa dystansowa, 2-pierścień, 3- sworznień
b) ustawienie maszyny i próbki

4. Przebieg ćwiczenia

- 4.1 Zmierzyć średnicówką średnicę wewnętrzną D_w pierścienia (2) z dokładnością do $1 \mu m$, wykonując po trzy pomiary na obwodzie co 120° , powtarzając je trzykrotnie na długości otworu i wyznaczyć średnią wartość średnicy D_w .
- 4.2 Zmierzyć śrubą mikrometryczną średnicę zewnętrzną D_z każdego sworznień (3),

przeprowadzając pomiar analogicznie jak pierścienia (2).

- 4.3 Przy użyciu płytek wzorcowych określić klasę chropowatości powierzchni współpracujących sworznia (3) i pierścienia (2) i zapisać R_{zz} , R_{zw} .
- 4.4 Posmarować powierzchnie współpracujące sworznia (3) i pierścienia (2) smarem plastycznym i złożyć złącze i ustawić je na pierścieniu dystansowym (1) na podstawie maszynywytrzymałościowej jak na rys. 2.1 b).
- 4.5 Założyć osłonę bezpieczeństwa.
- 4.6 Tak złożone połączenie obciążać do uzyskania pełnego złączenia sworznia (3) z pierścieniem (2), odczytując wartość siły wtlaczania P_w , którą następnie należy wpisać do tabeli 2.1
- 4.7 Następnie odczytać maksymalną siłę przy rozłączaniu złącza P_r , obciążając złączewciąż w tym samym kierunku.
- 4.8 Zmierzyć średnicę zewnętrzną pierścienia D_{zp} .

Tabela 2.1

<i>Parametry</i>	<i>Otrzymane wartości dla sworznia nr:</i>		
	1	2	3
Średnia średnica otworu D_w [mm]			
Średnia średnica sworznia D_z [mm]			
Wcisk mierzony: $W_m = D_w - D_z \cdot 1000$ [μm]			
Średnia wysokość nierówności powierzchni otworu tulei R_{zz} [μm]			
Średnia wysokość nierówności powierzchni otworu tulei R_{zw} [μm]			
Wcisk skuteczny W_{sk} [μm]			
Nacisk w złączu p [N/mm^2]			
Siła wtlaczania P_w [N]			
Siła rozłączania P_r [N]			
Średnica zewnętrzna pierścienia D_{zp} [mm]			
Wysokość złącza l [mm]			
Obliczony współczynnik tarcia wtlaczania μ_w			
Obliczony współczynnik tarcia rozłączania μ_r			

5. Opracowanie wyników badań

5.1 Na podstawie rys. 2.1 i wykonanych pomiarów średnic, chropowatości (wysokości nierówności), obliczy wciski mierzone $W_{m1} < W_{m2} < W_{m3}$ [μm] następnie określić wciski skuteczne, wpisując ich wartości w tabeli 2.1.

$$W_{sk1} = W_{m1} - 1,2 (R_{zz} + R_{zw}),$$

$$W_{sk2} = W_{m2} - 1,2 (R_{ZZ} + R_{ZW}),$$

$$W_{sk3} = W_{m3} - 1,2 (R_{zz} + R_{zw}),$$

gdzie:

R_{zw} - średnia wysokość nierówności dla klasy chropowatości, powierzchni wewnętrznej pierścienia (2), [μm];

R_{zz} - średnia wysokość nierówności dla klasy chropowatości, powierzchni zewnętrznej sworznia (3), [μm].

5.2 Obliczyć odpowiednią wartość nacisku p [N/mm^2] w złączu dla każdego wcisku skutecznego ze wzoru:

$$p_i = \frac{W_{sk i}}{D \left\{ \frac{\delta_{zi} + \nu_z}{E_1} + \frac{\delta_{wi} - \nu_w}{E_2} \right\} 10^3} \quad \left[\frac{N}{mm^2} \right]$$

gdzie

δ_z - współczynnik wydrążenia pierścienia (2) - części zewnętrznej połączenia,

δ_{wi} - współczynnik wydrążenia części wewnętrznej (sworznia (3)), gdy sworznień jest pełny wówczas $\delta_w = 1$ ponieważ $D_o = 0$,

$$\delta_z = \frac{\left[\frac{D_{zp}}{D_w} \right]^2 + 1}{\left[\frac{D_{zp}}{D_w} \right]^2 - 1} ; \quad \delta_{wi} = \frac{\left[\frac{D_{zi}}{D_o} \right]^2 + 1}{\left[\frac{D_{zi}}{D_o} \right]^2 - 1}$$

$D_w = D$ - średnica złącza, [mm],

D_{zi} — średnica zewnętrzna kolejnego i -tego stopnia sworznia, [mm],

D_{zp} — średnica zewnętrzna pierścienia (2), [mm],

D_o — średnica wydrążenia sworznia (3), [mm], ($D_o = 0$ - dla sworznia pełnego),

$\nu_z = \nu_w = 0,3$ - współczynnik Poissona dla stali,

$E_1 = E_2 = 2,05 \cdot 10^5 N/mm^2$ - moduł sprężystości podłużnej,

W_{ski} - wcisk skuteczny dla i -tego stopnia złącza w μm .

- 5.3 Obliczyć współczynnik tarcia przy wtlaczaniu i rozlaczaniu μ_w i μ_r , wyniki zapisać w tabeli 2.1

$$\mu_{w(r)i} = \frac{P_{w(r)i}}{\pi \cdot D \cdot l \cdot p_i}$$

gdzie

P_{wi} — siła wtlaczania, [N]

P_{ri} — maksymalna siła przy rozlaczaniu, [N]

l — wysokość złącza, [mm]

p_i - obliczeniowy nacisk w złączu [N/mm²] dla wcisku skutecznego W_{ski} , występujący przy połączeniu i -tego stopnia sworznia (3) z pierścieniem (2).

- 5.4 Po przeprowadzeniu wyliczeń przez wszystkie zespoły wykonać zestawienie obliczeniowych współczynników tarcia μ_w i μ_r w tab. 2.2.

Tabela 2.2

Nr zespołu	Obliczeniowe wartości współczynników tarcia μ_w oraz μ_r dla połączenia wtlaczanego kolejnych stopni sworznia					
	1		2		3	
	μ_w	μ_r	μ_w	μ_r	μ_w	μ_r
1						
2						
...						
n						
Wartości średnie μ						
Odchyl. standardowe S_μ						
Współcz. zmienn. V_μ						

- 5.5. Obliczyć wartości średnie współczynników tarcia przy wtlaczaniu $\bar{\mu}_w$ i rozlaczaniu $\bar{\mu}_r$ na podstawie wzoru:

$$\bar{\mu}_w = \frac{\sum_{i=1}^n \mu_{wi}}{n} ; \quad \bar{\mu}_r = \frac{\sum_{i=1}^n \mu_{ri}}{n}$$

- 5.6. Obliczyć odchylenie standardowe wartości współczynników tarcia przy wtlaczaniu S_{μ_w} i rozlaczaniu S_{μ_r} na podstawie wzoru:

$$S_{\mu_w} = \sqrt{\frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (\mu_{wi} - \bar{\mu}_w)^2}$$

$$S_{\mu_r} = \sqrt{\frac{1}{n-1} \sum_{i=1}^n (\mu_{ri} - \bar{\mu}_r)^2}$$

- 5.7. Obliczyć współczynniki zmienności współczynników tarcia przy wtlaczaniu i rozlaczaniu V_{μ_w} i rozlaczaniu V_{μ_r}

$$V_{\mu_w} = \frac{S_{\mu_w}}{\bar{\mu}_w}; \quad V_{\mu_r} = \frac{S_{\mu_r}}{\bar{\mu}_r}.$$

- 5.8. Obliczyć minimalną i maksymalną wartość współczynnika tarcia przy wtlaczaniu i rozlaczaniu

$$\mu_{w \min} = \bar{\mu}_w - 3 S_{\mu_w}$$

$$\mu_{w \max} = \bar{\mu}_w + 3 S_{\mu_w}$$

$$\mu_{r \min} = \bar{\mu}_r - 3 S_{\mu_r}$$

$$\mu_{r \max} = \bar{\mu}_r + 3 S_{\mu_r}$$

- 5.9. Obliczyć naprężenia zastępcze dla pierścienia (2)

$$\sigma_{zast i} = p_i \sqrt{\delta_z^2 + \delta_z + 1} \leq k_r$$

dla każdego i -tego stopnia połączenia.

Sprawozdanie z Części 2 musi zawierać:

1. Temat ćwiczenia
2. Cel ćwiczenia
3. Przebieg ćwiczenia (własnymi słowami opisać co, w jaki sposób i na czym badano)
4. Wypełnione tabele 2.1 i 2.2
5. Opracowanie wyników badań
6. Rysunek sworzni i pierścienia (wykonać ręcznie zgodnie z zasadami wykonania rysunku technicznego na arkuszu A4)

7. Wykres, otrzymany na podstawie przesłanych danych
8. Wnioski

6. Uwagi odnośnie BHP

Należy postępować według szkolenia udzielonego przez opiekuna przedmiotu, prowadzącego laboratorium oraz stosować się do OGÓLNEJ INSTRUKCJI BHP UŻYTKOWANIA.

7. Przykładowe pytania kontrolne

1. *Rodzaje pasowań w połączeniach kołkowych i wciskowych – układ pól tolerancji.*
2. *Jakie są rodzaje połączeń wciskowych, na czym polegają różnice między nimi.*
3. *Jakie czynniki mają wpływ na nośność połączeń wciskowych.*
4. *Jak kształtuje się rozkład naprężeń w połączeniach wciskowych.*
5. *Przykłady zastosowania połączeń wciskowych.*
6. *Przykłady zastosowania połączeń kołkowych.*
7. *Rodzaje kołków stosowane w połączeniach.*
8. *Wady i zalety połączeń wciskowych.*
9. *Warunki montażu połączeń wciskowych, przygotowanie połączenia wtlaczanego.*
10. *Znaczenie pasowania w połączeniach kołkowych.*
11. *Obliczanie połączeń wciskowych i kołkowych*

8. Literatura

- Z. Osiński: Podstawy konstrukcji maszyn, t1, PWN Warszawa 2000
- E. Mazanek: Przykłady obliczeń z podstaw konstrukcji maszyn, WNT 2005
- Red. M. Porębska, M. Warszński: Laboratorium z podstaw konstrukcji maszyn, SU1630, SU1414
- M. Dietrich: Podstawy konstrukcji maszyn, t 2, WNT Warszawa 1999
- E. Mazanek Przykłady obliczeń podstaw konstrukcji maszyn, t 2, WNT Warszawa 2008
- Z. Osiński, W. Bajon, T. Szucki Podstawy konstrukcji maszyn, PWN Warszawa 1980
- W. Korewa, K. Zygmunt Podstawy konstrukcji maszyn, t.2, WNT Warszawa 1975

Opracowanie: Yuliia Tarasevych